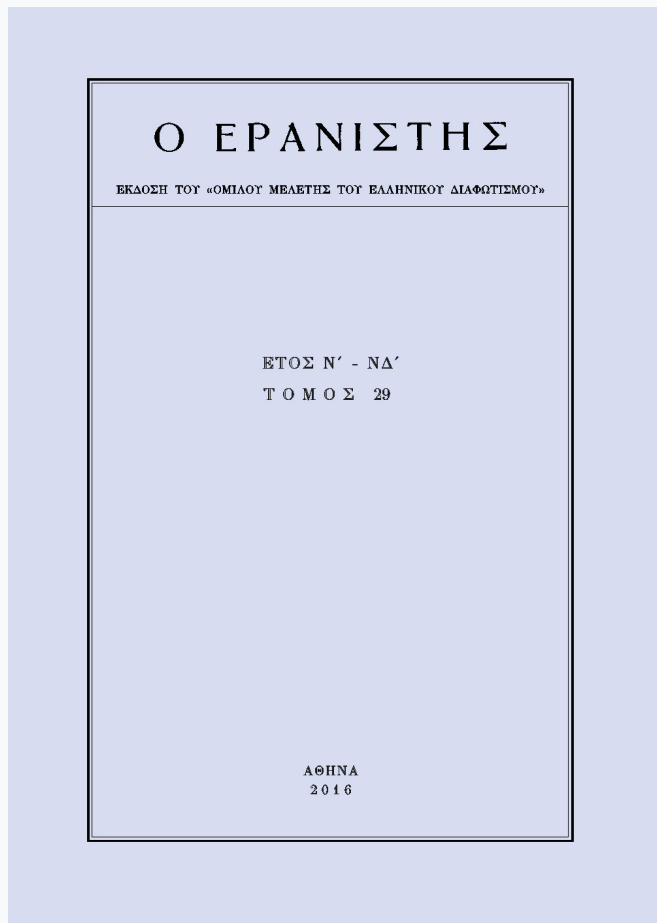

The Gleaner

Vol 29 (2016)

Για τον Σκεντέρμπεη. Μια αθησαύριστη βιογραφία στα ελληνικά

Μάχη Παϊζη-Αποστολοπούλου

doi: [10.12681/er.21095](https://doi.org/10.12681/er.21095)

Copyright © 2019, Μάχη Παϊζη-Αποστολοπούλου

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Παϊζη-Αποστολοπούλου Μ. (2019). Για τον Σκεντέρμπεη. Μια αθησαύριστη βιογραφία στα ελληνικά. *The Gleaner*, 29, 283–286. <https://doi.org/10.12681/er.21095>

Παρασχολήματα

ΓΙΑ ΤΟΝ ΣΚΕΝΤΕΡΜΠΕΗ

Μια άθρησαύριστη βιογραφία στα έλληνικά

ΣΤΙΣ ΠΗΓΕΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΔΙΔΟΥΝ ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ του Γεώργιου Καστριώτη του έπονομαζόμενου Σκεντέρμπεη, προσώπου θρυλικού για τις πολεμικές έπιτυχίες του έναντίον των Όθωμανών στα Βαλκάνια τον 15ο αιώνα, έρχεται να προστεθεί μια άγνωστη έκδοχή της βιογραφίας και των κατορθωμάτων του στα έλληνικά, ή όποια ανάγεται άρκετές δεκαετίες πριν από την «πρώτη» γνωστή έλληνική βιογραφία του 1812. Στην πρόδρομη αυτή ανακοίνωση παρουσιάζω τα πρώτα στοιχεία που εντόπισα για το εύρημα αυτό.

Ός σήμερα γνωρίζαμε, πώς ή πρωιμότερη έξιστόρηση των κατορθωμάτων του Καστριώτη σε έλληνική γλώσσα εκδόθηκε στη Μόσχα το 1812 με τον τίτλο *Έπιτομή της ιστορίας Γεωργίου του Καστριώτου του έπονομασθέντος Σκεντέρμπεη, βασιλέως της Άλβανίας, Μεταφρασθείσα εκ του Γαλλικού*.¹

Στό έντυπο του 1812 δηλώνεται ότι το πρωτότυπο ήταν γραμμένο στη γαλλική γλώσσα, χωρίς όμως να αποκαλύπτεται ούτε ή άκριβής ταυτότητα του έργου ούτε το όνομα του μεταφραστή. Νεότερες έρευνες έχουν πλέον εντοπίσει την ταυτότητα του γαλλικού πρωτοτύπου από το όποιο έγινε ή έπιτομή που δημοσιεύτηκε στα έλληνικά, αυτή που έχει θεωρηθεί ως «ή πρώτη έλληνική βιογραφία του Σκεντέρμπεη».² Το πρωτότυπο είναι το έργο του Γάλλου Ίησουίτη P. Duponcet, *Histoire de Scanderbeg Roy d' Albanie*, που εκδόθηκε στο Παρίσι το 1709.³

Στό έντυπο του 1812 μετά το κείμενο της βιογραφίας προστέθηκε έ-

---

1. Το έντυπο έχει βιβλιογραφηθεί από τους Δ. Γκίνη και Β. Μέξα, *Έλληνική Βιβλιογραφία 1800-1863*, τ. 1, Άθήνα 1939, άρ. 699, σ. 114 και από τον Φίλιππο Ήλιού, *Έλληνική Βιβλιογραφία του 19ου αιώνα*, τ. 1, Άθήνα 1997, άρ. 1812.28, σ. 331-332.

2. Σύμφωνα με την εκτίμηση του Τίτου Γιοχάλα, διατυπωμένη στη μελέτη του *Ό Γεώργιος Καστριώτης-Σκεντέρμπεης εις την νεοελληνικήν ιστοριογραφίαν και λογοτεχνίαν*, Θεσσαλονίκη, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, 1975 (β' έκδοση Άθήνα, Δωδώνη, 1994), σ. 21.

3. Αναλυτικά για το ζήτημα αυτό βλ. Τίτος Π. Γιοχάλας, *Ό Γεώργιος Καστριώτης...*, ό.π., σ. 27-39.

νας γενεαλογικός κατάλογος τῶν Ὀθωμανῶν σουλτάνων, τῆ σύνταξη τοῦ ὁποίου ἐπιμελήθηκε ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης. Ἡ ἀναφορά τοῦ ὀνόματός του στὴ σελίδα τίτλου⁴ ἐπηρέασε καὶ τὴν πατρότητα τῆς μετάφρασης, με ἀποτέλεσμα γιὰ κάποιον διάστημα ὀλόκληρη ἢ ἐλληνικὴ ἔκδοση νὰ ἀποδίδεται στὸν Εὐγένιο Βούλγαρη. Σύμφωνα ὡστόσο με νεότερες ἐρευνες ἢ μετάφραση-ἐπιτομὴ τοῦ ἔργου πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ εἴτε στὸν Ἰωάννη Μπαίλα⁵ εἴτε στὸν Κωνσταντῖνο Τζεχάνη.⁶

Τὸ ἀθυσούριστο κείμενο ποὺ ἀναφέρεται στὸ βίο καὶ τὴ δράση τοῦ Γεωργίου Καστριώτη γραμμένο στὰ ἐλληνικὰ τὸ ἐντόπισα σὲ ἓνα χειρόγραφο τοῦ Νικολάου Καρατζᾶ ποὺ ἀπόκειται σήμερα στὴ βιβλιοθήκη τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων. Πρόκειται γιὰ τὸ χειρόγραφο Κ[ουρίλα] 5, ποὺ περιέχει πλῆθος ἱστορικῶν ἔργων τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται κατὰ κύριο λόγο στὴν ἱστορία τῶν Ὀθωμανῶν ἀπὸ τὴν Ἄλωση κυρίως, καὶ ὡς τὸν 18^ο αἰώνα.⁷ Τὰ φ. 33r-104v ἀποτελοῦν τὸ τμήμα ποὺ εἶναι ἀφιερωμένο στὸν Γεώργιο Καστριώτη. Προηγοῦνται πέντε σύντομα σημειώματα ποὺ δίνουν βιογραφικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸν Σκεντέρμπεη ἀντλημένα ἀπὸ ἐλληνικὲς πηγές (φ. 33r-34r). Ἀπὸ τὸ φ. 35r ἀρχίζει ἓνα κείμενο ποὺ φέρει τὸν τίτλο «Περὶ τῶν ἀξίων καὶ ἐνδόξων κατορθωμάτων Γεωργίου τοῦ Κρόγια, ἐλληνικὰ Καστριώτου, τοῦ ἐπιλεγμένου Σκεντέρμπεη, αὐθέντου καὶ ἡγεμόνος Ἀλβανίας τε καὶ Ἡπείρου».

Τὸ ἐκτενὲς κείμενο ποὺ ἀκολουθεῖ (140 χειρόγραφες σελίδες με 21 ἀράδες καθεμία) καθὼς καὶ τὰ πέντε βιογραφικὰ σημειώματα ποῦ, ὅπως ἀνεφερα, προηγοῦνται εἶναι γραμμένα ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Νικολάου Καρατζᾶ.

Ἡ ταυτότητα τοῦ γραφέα μᾶς παρέχει ὡς πρῶτο *terminus ante quem* τὴν 23^η Ὀκτωβρίου τοῦ 1787, τὴ χρονολογία δηλαδὴ τοῦ θανάτου του,⁸

4. Στὴ σελίδα τίτλου τοῦ ἐντύπου διαβάζουμε: *μετὰ προσθήκης τοῦ γενεαλογικοῦ καταλόγου τῶν Ὀθωμανῶν Σουλτάνων, Συνεραρισθέντος παρὰ τοῦ σοφωτάτου ἀρχιεπισκόπου Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως.*

5. Ἀποψη ποὺ ὑποστήριξε ὁ Α. Papadopulo-Vreto, *Correzioni ed aggiunte alla Prefazione del Compendio dell' Istoria di Giorgio Castriotto, soprannominato Scanderbeg, Tradotto dal Greco-moderno e corredato di note dal D^r. A. Papadopulo-Vreto, Leucadio...*, Κέρκυρα 1829, σ. 26.

6. Βλ. ὅσα ἀναφέρει ὁ Τίτος Π. Γιοχάλας, *Ὁ Γεώργιος Καστριώτης...*, ὁ.π., σ. 38-39 καὶ τὴν ἐκεῖ ἀναφερόμενη βιβλιογραφία.

7. Περισσότερα γιὰ τὸ χειρόγραφο αὐτό, καθὼς καὶ περιγραφή τῶν περιεχομένων ἔργων βλ. στὴ μελέτη μου «Γνωστὰ καὶ ἀγνωστὰ ἱστορικὰ ἔργα τῆς τουρκοκρατίας σὲ χειρόγραφο κώδικα τοῦ Νικολάου Καρατζᾶ», *Ὁ Ἐραμιστής* 28 (2014), 193-210. Τὰ σχετικὰ με τὸν Σκεντέρμπεη, σ. 202, ἀρ. 10.

8. Βλ. ἐδῶ τὴ μελέτη τοῦ Δ. Γ. Ἀποστολόπουλου, «Ἄρμυγὴ σπαραγμᾶτων...», σ. 115.

terminus πού θα μπορούσαμε να μεταθέσουμε αρκετά χρόνια νωρίτερα, αν χρησιμοποιήσουμε ως κριτήριο τη σταθερή και εύκρινη γραφή του, ή όποια δέν προσιδιάζει σέ έναν άνθρωπο πού γνωρίζουμε πώς πέθανε σέ ηλικία άνω τών όγδόντα έτών.

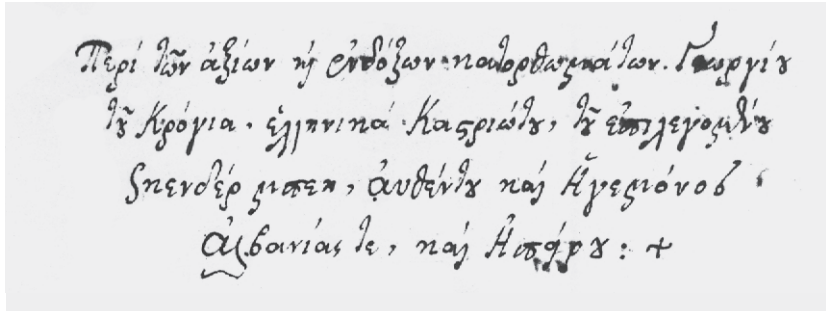
Έντύπωση προκαλεί τó γεγονός ότι, παρά τή συνήθεια τού Καρατζά να σημειώνει με σχολαστικότητα, συνήθως στα περιθώρια, τις πηγές από τις όποίες άντλούσε τά κείμενα πού άντέγραφε,⁹ συνήθεια άλλωστε τήν όποια εφάρμοσε και στα πέντε βιογραφικά σημειώματα για τόν Καστριώτη πού προέταξε, δέν έκανε τó ίδιο και για τó έκτενές κείμενο τής βιογραφίας, για τó όποιο δέν παρέχει καμία πληροφορία.

Ό τίτλος τόν όποιο σημειώνει στην άρχή τού κειμένου δέν παραπέμπει στην πρώτη γνωστή βιογραφία τού Σκεντέρμπεη: τó περίφημο βιογραφικό έργο πού έγραψε ό Μαρίνος Μπαρλέτιος, έργο πού μεταφράστηκε σέ πολλές γλώσσες και έπηρέασε πολλούς μεταγενέστερους βιογράφους, επιγράφεται *Marini Barletii Scodrensis, Historia de vita et gestis Scanderbegi Epirotarum Principis*, Rome [1508;], ένω ή έπίσης λατινική έκδοση τού 1537 φέρει τόν τίτλο *De vita moribus ac rebus praecipue adversus Turcas, gestis Georgii Castrioti, clarissimi Epirotarum principis, qui propter celeberrima facinora, Scanderbegus, hoc est Alexander Magnus, cognominatus fuit, libri tredecim, per Marinum Barletium Scodrensem conscripti... anno 1537*.

Έξάλλου, ό χωρισμός τού έργου τού Barletius σέ δεκατρία κεφάλαια δέν ταιριάζει με τó χωρισμό τού δικού μας κειμένου σέ σαράντα κεφάλαια. Τó έξωτερικό αυτό στοιχείο σέ συνδυασμό με τó γλαφυρό ύφος τής αφήγησης και τόν τονισμό λεπτομερειών τής προσωπικότητας τού Σκεντέρμπεη με όδήγησαν στό έργο ένός άλλου Άλβανού (ιστορικού), τού Demetrius Francus, τó έργο τού όποιου *Commentario de le cose de Turchi, et del S. Georgio Scanderbeg, principe di Epyrro. Con la sua vita et le vittorie per lui fatte, con l'aiuto de l'altissimo Dio et le inestimabili forze e virtú di quello, degne di memoria*, δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στη Βενετία τó 1540. Ό τίτλος δέν άντιστοιχεί σέ αυτόν τού έλληνικού κειμένου, ένω τó όνομα τού συγγραφέα δέν αναγράφεται στη σελίδα τίτλου. Ωστόσο, τó ίδιο έργο επανεξέδωσε στη Βενετία τó 1584 ό Giovanni Bonardo με παραλλαγμένο τόν τίτλο: *Gli illustri e gloriosi gesti et vittoriose imprese fatte contra Turchi, dal Sign. D. Giorgio Castriotto*,

9. Βλ. για παράδειγμα τήν περίπτωση τού άνώνυμου έργου «Ιστορία τών συμβάντων...», και τήν αποκάλυψη τού όνόματος τού συγγραφέα Δημητρίου Ραμαδάνη από τó παρασελίδιο σημείωμα τού Νικολάου Καρατζά στό Μάχη Παΐζη-Άποστολοπούλου, *Έλληνες λόγιοι τού 18ου αιώνα, άφανείς, άσημοι και διάσημοι, σέ διασταυρούμενες τροχιές*, Άθήνα, Έθνικό Ίδρυμα Έρευνών/ΚΝΕ 96, 2007, σ. 55-83· στη σ. 67 πανομοιότυπο τού σημειώματος.

detto Scanderbeg, prencipe d'Epirro... Novamente ristampati e con somma diligenza corretti [dal Giovanni M. Bonardo]. Το όνομα του συγγραφέα υπάρχει ανάμεσα στις γραμμές του αφιερωματικού σημειώματος: («fu già scritto... dal Rincrendo Demetrio Franco»).

Χρ. Ἰωαννίνων, Κουρίλα 5, φ. 35^ρ (τμήμα)

Όσο για την πρωτοβουλία της αλλαγής του τίτλου, ο εκδότης τη δικαιολογεί ισχυριζόμενος ότι η δική του έκδοση διαφέρει από το πρότυπο, καθώς είναι απαλλαγμένη από τις περιττές λεπτομέρειες και φλυαρίες που έμπεριέχονταν στην αρχική έκδοση. Ο τίτλος της έκδοσης του 1584 καθώς και η αντιβολή του ιταλικού κείμενου με το ελληνικό κείμενο του χειρογράφου του Καρατζά οδηγούν στο πρώτο συμπέρασμα, πώς αυτό ήταν το πρότυπο της πρώιμης νεοελληνικής μετάφρασης της βιογραφίας του Γεωργίου Καστριώτη που έντοπίσαμε.

Το άθησαύριστο αυτό κείμενο έπεξεργάζομαι για έκδοση, στο πλαίσιο του έρευνητικού προγράμματος «Πηγές της Μεταβυζαντινής Ιστορίας του Έλληνισμού» το οποίο έκπονείται στο Ίνστιτούτο Ιστορικών Έρευνών του Έθνικού Ίδρύματος Έρευνών με χορηγία του Ίδρύματος Ωνάση, ώστε να προστεθεί στην πλούσια διεθνή βιβλιογραφία για τον χριστιανό ήρωα της Άλβανίας.